

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Erikskrönikans diktare Tyrgils som skrivare och resenär
Wiktorsson, Per-Axel
Fornvännen 2011(106):4, s. 345-348
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2011_345
Ingår i: samla.raa.se

Erikskrönikans diktare Tyrgils som skrivare och resenär

Forskningen har givit många bud genom åren om vem som diktade Erikskrönikan (jfr Jonsson 2010, s. 29–56). 1926 föreslog Henrik Schück kanslern och östgöten Filip Ragnvaldsson (Puke). Jalmari Jaakola menade 1937 i stället att diktaren hette Henning (Henikinus) redhusven, gårdsfogde och som förnamnet antyder av tysk härkomst. 1954 lanserade Bjarne Beckman väpnaren Birger Algotsson (hjorthorn), vars eventuella litterära kvalifikationer vi inte vet någonting om. Ingvar Andersson hävdade 1958 att diktaren inte kunde identifieras. Nu senast (2010) har Bengt R. Jonsson tagit upp frågan på nytt i sitt postuma verk *Erikskrönikans diktare – ett försök till identifiering* och framfört tanken att diktaren var hertigarna Eriks och Valdemars sekreterare, herr Tyrgils, som Jonsson kallar Tyrgils Kristinsson. Jonsson (2010, s. 70–73) bygger därvid på följande belägg för namnet Tyrgils från perioden 1307–1340:

Brevet 1307 17/12 Åby (DS nr 1566) föreligger endast i en vidimation. Det är utfärdat av hertigarna Erik och Valdemar och har bland sigillvittnena *domini Thurgilli clerici nostri Secretarii*. En Tyrgils omtalas här alltså som hertigarnas sekreterare.

Brevet 1317 16/3 Skara (DS nr 2099) är utfärdat av kanikerna i Skara Hemfast, Peter, Hagbard och en Tyrgils (*et Thyrgillus canonici scarenses*). Tyrgils är här alltså kanik i Skara.

Brevet 1321 4/9 Doberan (ST 1 nr 201). Tyrgils bevittnar en överenskommelse mellan hertiginnan Ingeborg och Henrik II Lejonet av Mecklenburg.

I ett påvligt brev 1331 21/6 Avignon (Brilioth 1915, s. 357) omtalas en Tyrgils som kanik i Skara.

Brevet 1335 27/7 u.o. (DS nr 3154) är utfärdat av Katarina, dotter till lagmannen Bengt Hafridsson i Västergötland. Hon ingår här förlikning med en herr Tyrgils (*dominum Thyrgillum, domino Thyrgillo, domino Thirgillo*) och Håkan Mattsson (hjorthorn).

Brevet 1340 12/6 Skara (DS nr 3494) är utfärdat av kanikerna i Skara Håkan Bengtsson, Sigge Jonsson, Peter Knutsson, Johan i Rackeby, Bengt

i Holm och Arnbjörn. Det är ställt till dekanen Karl i Linköping samt till Skarakanikerna Tyrgils i Berg (*thyrgillo de monte*), Sven i Lödöse och Helver i Tingvalla.

Jonsson anser att alla dessa belägg avser hertigarnas sekreterare. Häremot har Roger Axelsson invänt i en recension av Jonssons arbete i *Fornvännen* 2011 (s. 148–149). Axelsson skjuter in sig på belägget från 1335 och hävdar att det inte avser hertigarnas sekreterare utan riddaren Tyrgils Klemensson (Färila). Han menar att »den oidentifierade Tyrgils' herretitel implicerar att han är riddare snarare än präst» (s. 149), vilket inte är ett särskilt vägande argument, eftersom titeln *dominus* är knuten till alla de nämnda beläggen på prästmannen Tyrgils.

Brevet gäller strömmar och fisken under Säby och Stickelösa (i Skärstads socken, Vista härad, Småland). Det stipulerar att forsen Hanafors tillfaller Tyrgils ensam och att två delar i »Mylnuryd» tillfaller Tyrgils och Håkan Mattsson, dock utan att det specificeras vem som får vad, men förmodligen erhöll de en del vardera. Dessutom bestäms det att i »Vadhadræts» fisken två fisken (»Laghødreth» och »Halladreth») samt ett tredje fiske »Stacka» skall användas av Katarina, Thyrgils och Håkan Mattsson gemensamt. Tyrgils fick alltså en mindre del av Stickelösa (DS nr 3154).

Axelsson hävdar att jord i Stickelösa på 1500-talet innehades av Vadstena kloster, dit den 1411 skulle ha skänkts av änkan till riddaren Gustav Leksson (kvadrerad sköld). 1351 hade jorden där tillfallit kaniken Magnus Tyrgilsson (Färila), som var Gustavs farmors bror. Magnus var son till den nämnde riddaren Tyrgils Klemensson (Färila) (DS nr 3154). Vid 1400-talets mitt innehade Vadstena kloster en gård i Stickelösa, vilken uppges ha omfattat en fjärdedel av byn (*Vadstena klostrets medeltida jordeböcker*, s. 57). Om det är just den delen av byn som avhandlas i brevet 1335 vet vi inte, men det kan inte uteslutas.

Axelssons resonemang är alltså inte invändningsfritt, men låt oss ändå anta att han har rätt och att sekreteraren Tyrgils inte kan föras till Bengt

Hafriidssons ätt eller någon annan bestämd fräl-släkt. Att han har varit av fräl-släkt förefaller dock troligt med tanke på hans kontakter och på hans ställning som hertigarnas sekreterare. Hur som helst måste man anse att Axelsson drar all-för långtgående slutsatser utifrån sin uppfatt-ning om belägget för Tyrgils 1335. Han går näm-ligen så långt att han menar att endast beläggen för Tyrgils 1307 (då denne var hertigarnas sek-reterare) och möjligen 1321 (då Tyrgils var om-bud för hertig Eriks änka Ingeborg) skulle gälla en och samma person. »Mer vet inte forskningen om denne Tyrgils», säger han (s. 148). Utifrån detta hävdar Axelsson att den »presumtive för-fattaren av EK, Tyrgils Kristinasson, har alltså aldrig existerat» och vidare att »bokens huvud-tes faller och att EK:s författare alltjämt är okänd» (s. 149).

Utöver belägget 1335 återstår dock fem be-lägg, som inte utan vidare kan lämnas därhän. Vi har en säker utgångspunkt i brevet från 1307 17/12 (DS nr 1566). Här nämns ju hertigarnas sekreterare Tyrgils. Redan ett par månader se-nare utfärdar hertig Erik ett viktigt brev, nämli-gen 1308 21/3 vid Kungsåra kyrka (DS nr 1576). Detta brev bör vara skrivet av hertigens egen sekreterare herr Tyrgils. Handstilen är driven men ändå karakteristisk.

Det synes vara angeläget att söka efter denna handstil, som utan tvekan tillhör Tyrgils, på and-ra håll i det medeltida materialet. Därför är det viktigt att precisera några särdrag hos denna handstil, vilka man kan söka efter i annat mate-rial. Utmärkande för handstilen är (Wiktorsson 2006, s. 36–38):

- g** huvudstapeln dras först åt höger och därefter i en båge kraftigt åt vänster och nedåt samt slutligen upp till bokstavskroppens undersida.
- w-** här börjar de två första staplarna uppe till vänster.
- æ** utgörs av ett *a* med ett diakritiskt tecken i form av ett komma uppe till höger.
- o** utgörs av ett *o* med ett diakritiskt tecken i form av ett rakt streck draget rakt genom bok-stavskroppen i omkring 45 graders vinkel.
- y** huvudstapeln är tunn och går åt vänster ned-åt i omkring 30 graders vinkel och bokstaven har en punkt ovanför bokstavskroppen.

- n** har en bistapel som är dragen svagt åt höger och stannar på raden.
- k** har en rak huvudstapel med en flagga upptill. Utformningen av denna bokstav pekar på att skrivaren inte var främmande för att använda präntstil.
- h** har en bistapel som är dragen svagt åt vänster och slutar en bit under raden.

En handstil med just dessa särdrag hittar man i ett antal av de medeltida diplomerna från 1300-talets förra hälft. En grupp bland dessa utgörs av brev med anknytning till hertigarna Erik och Valdemar. Till denna grupp hör följande brev (Wiktorsson 2011, s. 26):

- 1308 21/3 Kungsåra kyrka (DS nr 1576) Hertig Erik utfärdar.
- 1315 17/8 Stockholm (DS nr 2599) Hertig Valde-mar utfärdar.
- 1316 13/9 Uppsala (DS nr 2062) Förteckning över hertig Valdemars egendomar i Tiundaland.
- 1316 13/9 Uppsala (DS nr 2063:1) Förteckning över hertig Valdemars egendomar i Attunda-land och Tiundaland.

Denne skrivare skriver alltså fyra av de viktiga brev för hertigarna som har bevarats till vår tid. Det ligger därför nära till hands att tänka sig att skrivaren är Eriks och Valdemars sekreterare Tyr-gils. Han förestod hertigarnas (och senare änke-hertiginnan Ingeborg Håkonsdotters) kansli.

Enligt Jonsson 2010 skulle Tyrgils vara för-fattaren till Erikskrönikan. Krönikans främste tillskyndare var lagman Birger Persson. Det är därför intressant att se att samma skrivare också har skrivit ett tidigt brev med anknytning till lag-mannen (Wiktorsson 2011, s. 26):

- 1315 23/8 »Larsta» (DS nr 2029) Om jord som skall tillfalla Birger Persson.

Detta stämmer också väl överens med att Birger Persson hela tiden stod på hertigarnas sida (Jonsson 2010, s. 22–23). Om Tyrgils vet vi bland annat att han bör ha varit född på 1270-talet och levde tydligen in på 1340-talet (Jonsson 2010, s. 69). Tyrgils var hertigarnas sekreterare år 1307 (DS nr 1566). Tyrgils var kanik i Skara 1317 (DS

nr 2099) och år 1321, då han var änkehertigin-
nans ombud till Mecklenburg, också i Växjö (ST
1 nr 201). År 1326 verkar han ha innehaft All-
helgonakyrkan i Skänninge (Schück 1963, s. 162
med not 128). Han befann sig år 1331 vid den
påvliga kurian i Avignon (Brilioth 1915, s. 357).
Tyrgils nämns sista gången i källorna den 12 juni
1340, då han deltar i valet av ny biskop i Skara
(Jonsson 2010, s. 70–73).

Ytterligare kunskap om Tyrgils Kristinsson
kan man få genom att söka vidare efter hans hand-
stil i diplomerna. Den uppträder i ganska många
diplom, vilka alla gäller indrivandet av Peters-
penningen och andra avgifter från i första hand
svenskt område till den heliga stolen (Wiktorsson
2011, s. 27):

- 1333 9/1 Linköpings domkyrka (DS nr 2957)
Utfärdad av notarius publicus Johan Nilsson
1333 22/3 (Uppsala) (DS nr 2970) Utfärdad av
notarius publicus Johannes de Eusebio
1333 4/5 Stockholm (DS nr 2978) Utfärdad av
notarius publicus Johannes de Eusebio
1333 4/5 Stockholm (DS nr 2979) Utfärdad av
notarius publicus Johannes de Eusebio
1333 4/5 Stockholm (DS nr 2980; UUBp) Utfär-
dat av notarius publicus Johannes de Eusebio
1333 15/5 Uppsala (DS nr 2981) Utfärdad av
notarius publicus Johannes de Eusebio
1333 15/5 Uppsala (DS nr 2982) Utfärdad av
notarius publicus Johannes de Eusebio
1333 5/6 Skara (DS nr 2989) Utfärdad av notarius
publicus Johan Nilsson
1333 5/6 Skara (DS nr 2990) Utfärdad av notarius
publicus Johan Nilsson
1334 19/2 Vadstena (DS nr 3035) Utfärdad av
Petrus Gervasii
1334 19/2 Vadstena (DS nr 3036) Utfärdad av
Petrus Gervasii

Vad mera är: denna hand har skrivit en stor del av
bilagorna i Äldre Västgötalagen (Cod. Holm. B
59), dels på svenska, fol. 43v–58v, dels på latin,
fol. 66v–76v. Den fornsvenska delen innehåller
historiska framställningar: längder över Väster-
götlands lagmän, kristna kungar i Sverige och
kristna biskopar i Skara samt kung Magnus Ladu-
läs stadga 1285. Den latinska delen omfattar i
första hand den s.k. »Latinbalken», men också

citater från internationellt kända diktare: Hilde-
bert av Lavardin, Petrus Riga och Alanus de In-
sulis (Wiktorsson 2011, s. 105–106). Här fram-
träder ett slags redaktör för handskriften. Han
har starka historiska intressen men också känne-
dom om och intresse för poesi på latin. Tyrgils
var också en berest man. Förutom att han bör ha
studerat vid något universitet på kontinenten
hade han varit änkehertiginnan Ingeborgs sände-
bud till Mecklenburg 1321 (Jonsson 2010, s. 71–
72) och hade i ett ärende om en tjänst besökt Avi-
gnon 1331 (Jonsson 2010 s. 73). En västgöte med
sådana intressen passar utmärkt som Eriks-
krönikans diktare.

Det är enligt min mening ingen tvekan om
att Bengt R. Jonsson träffade rätt. Sammanfatt-
ningsvis kan följande stöd för hans identifiering
av hertigarnas sekreterare Tyrgils med Eriks-
krönikans diktare anföras:

- 1) Tyrgils var hertigarna Eriks och Valdemars
(och senare änkehertiginnan Ingeborgs) sek-
reterare,
- 2) Tyrgils var kanik i Skara och säkerligen väl
förtrogen med Västergötland,
- 3) Tyrgils var berest (Mecklenburg och Avig-
non),
- 4) Tyrgils hade historiska intressen,
- 5) Tyrgils var poetiskt intresserad,
- 6) Tyrgils skrev ett brev med anknytning till
Erikskrönikans förmodade tillskyndare, lag-
man Birger Persson.

Referenser

Otryckta källor

Stockholm, Kungliga Biblioteket (KB) B 59 = Äldre Väst-
götalagen
Uppsala universitetsbibliotek (UUB), UUBp = Perga-
mentbrev

Tryckta källor

DS = *Diplomatarium Suecanum*. Edidit Joh. Gust. Lilje-
gren m.fl. 1 – . Stockholm 1829 –. Nr 1566, 1576,
2029, 2062, 2063:1, 2099, 2599, 2957, 2970, 2978,
2979, 2980, 2081, 2982, 2989, 2990, 3035, 3036,
3154, 3494
EK = *Erikskrönikan enligt Cod. Holm D 2 jämte avvikande
läsarter ur andra handskrifter*, utgiven av Rolf Pip-
ping. Nytryck (med ett tillägg). Uppsala 1963.
Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet.
Svenska skrifter. Band 68

ST = *Sveriges traktater med främmande magter* 1. Nr 201 Vadstena klosters två äldsta jordeböcker med inledning och språklig kommentar, utgivna av Anna Larsson. Uppsala 1971. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Svenska skrifter. Band 72.

Litteratur

Axelsson, R., 2011. Recension av Bengt R. Jonsson, *Erikskrönikans diktare – ett försök till identifiering*. Fornvännen 106.
 Brilioth, Y., 1915. *Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen*. Uppsala.
 Jonsson, B.R., 2010. *Erikskrönikans diktare – ett försök till identifiering*. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Svenska skrifter. Band 94. Uppsala.

Schück, H., 1963. Kansler och capella reges under folkungatiden. *Historisk tidskrift* 1963. Stockholm.
 Wiktorsson, P.-A., 2006. *Skrivare i det medeltida Skara stift*. Skara.
 – 2011. *Äldre Västgöotalagen och dess bilagor i Cod. Holm. B 59. Del 1*. Föreningen för Västgötalitteratur. Skara.

Per-Axel Wiktorsson

Luthagsesplanaden 28 B

SE-752 24 Uppsala

per-axel.wiktorsson@nordiska.uu.se

Armställningen hos medeltida skelett – två skriftliga källor

Lars Redin visade 1976 att armställningarna i medeltida gravar uppvisar en kronologi. De äldsta skeletten har armarna längs sidorna och fick beteckningen A. Därefter sker en progression där underarmarna placeras allt högre upp på bålen: händerna över skötet (B), armarna över magen (C) och ett slutstadium (D) där armarna är korsade över bröstet, med händerna upp mot nyckelbenen. Senare forskning har förfinat tidfästningarna, men i allt väsentligt står Redins schema oförändrat. Maria Cinthio har granskat armställningarnas motsvarigheter i bildkonsten och påpekat att det var först position D som hade en religiös innebörd, som en markering av vördnad (2002, s. 213–224).

Så vitt jag har kunnat se har forskningen inte observerat två skriftliga källor med bäring på detta material. Den äldsta, och viktigaste, är ett Eriksmirakel nedtecknat före 1292, troligen på 1280-talet. Här berättas att Ragvald Pukes hustru Katarina låg sjuk i tolv veckor och närmade sig sitt yttersta. Tummarna bands fast på henne (*pollices ligarentur*), och det tycktes inte finnas hopp om att hon skulle överleva. Efter att maken hade lovat valfärda till Sankt Erik, det vill säga Uppsala, och offra ett dyrbart tyg tillfrisknade hon (SRS

2:1 s. 304, övers. Lundén 1960, s. 69; om personerna se ÅSF 1 s. 178).

Min tolkning är att detta fastbindande av tummarna handlade om att binda samman händerna, och att det gjordes för att inte likstelhet skulle hindra att armarna placerades över bålen: Redins position B–D. Likstelhet, *rigor mortis*, börjar omkring tre timmar efter döden, når sitt maximum efter tolv timmar och avklingar efter tre dygn. Medeltida begravningar skedde inom ett par dagar efter dödsfallet (Johansson & Gallén 1956, s. 415), alltså inom den tid då liket var stelt. Att binda samman händerna redan innan döden hade inträtt innebar att man kunde vara säker på ge liket den rätta armställningen. Om bandet kring tummarna lämnades kvar är det möjligt att det kan påträffas arkeologiskt.

Den andra källan är en av Birgittas uppenbarelser som jag blev uppmärksam på genom Mia Åkestam i dessa spalter (2004, s. 41). Efter att Jesus dött på korset håller jungfru Maria kroppen i sitt knä, »och hans händer voro så förstelnade, att de ej kunde böjas ned över bröstet utan över magen, ungefär över naveln». Birgitta visste givetvis ingenting om armställningar under första århundradet, utan hon tillskrev Maria sin egen